

Udzielenie odpowiedzi na pytanie zawarte w tytule nie jest proste. Pytanie to stawiane było w literaturze ekonomicznej dość często, czasami w nieco innej postaci – na przykład czy przedsiębiorstwa międzynarodowe (PM) są dobre czy złe? Czy PM to piękna czy bestia? PM jako Friend jest tutaj swego rodzaju metaforą, skrótem myślowym sygnalizującym, że jest ono nośnikiem efektywności, postępu technologicznego, wydajności i produktywności. Z kolei w roli Foe PM jest instrumentem wyzysku, który generuje nierówności, oraz sprawcą negatywnych konsekwencji środowiskowych. De facto chodzi o to, czy PM przyczyniają się do wzrostu efektywności i dobrobytu społecznego czy też mu przeciwdziałają. Przyjrzyjmy się więc poszczególnym koncepcjom PM spotykanym w literaturze pod kątem kryterium dobrobytu.

Wielość i różnorodność koncepcji PM

W koncepcji dominującego PM podkreśla się, że ograniczona konkurencja i siła rynkowa mogą prowadzić do strat w dobrobycie w społeczeństwach, gdzie działają PM. Przypadki zachowań monopolistycznych czy quasi-monopolistycznych w praktyce działania PM są liczne. Dotyczy to w szczególności zachowań zaawansowanych technologicznie korporacji pochodzących z krajów wysoko rozwiniętych na rynkach krajów mniej rozwiniętych.

W ujęciu koordynującego PM zauważa się, że firma to efektywny instrument w rękach społeczeństwa do koordynowania działalności gospodarczej ponad granicami państw. W tym rozumieniu akcent położony jest na to, że PM są instrumentem dbania o efektywność w skali międzynarodowej. PM jest formą organizacji prowadzenia działalności gospodarczej, która daje możliwości obniżania kosztów transakcyjnych (KT), prowadząc w ten sposób do wzrostu efektywności i dobrobytu społecznego.

Dwie zasygnalizowane perspektywy zdają się odgrywać główną rolę pośród teorii PM. Dlatego warto dokonać ich krótkiego zestawienia. Należy wskazać podstawową różnicę w podejściu teorii siły rynkowej (dominujące PM) i teorii internalizacji (koordynujące PM). Ta pierwsza sprowadza się do unikania/wygaszania potencjalnych konfliktów konkurencyjnych z myślą o uzyskaniu dzięki temu maksymalizacji zysków. Ta

druga natomiast nastawiona jest na minimalizację kosztów – w tym wypadku zastąpienie rynku przez hierarchię PM ukierunkowane jest na minimalizację KT dzięki uniknięciu sytuacji przetargowych (bargaining) między niezależnymi aktorami. Powstanie i rozwój teorii internalizacji przyczyniły się więc do obniżenia dość wysokiego poziomu krytyki PM, która wykształciła się na podstawie interpretacji przedstawiającej PM jako firmy dążące do monopolu w celu poszukiwania renty.

W kolejnym ujęciu PM jako The Knowing multinational artykułuje się pogląd, że duża zdolność do tworzenia i transferu nowej wiedzy za granicę cechująca PM jest korzystna dla społeczeństwa jako całości. W tym znaczeniu PM jest na-

ych mieć negatywny wpływ na dobrobyt konsumentów, o tyle w rozważanej tutaj koncepcji renty mają charakter rent przedsiębiorczych wynikających z umiejętności wykorzystania specyficznych dla firmy kompetencji. Ponadto w tej perspektywie istotą organizacji jest zarówno eksploatacja przewag, jak i doprowadzanie do ich kreowania. Warto też podkreślić, że w tym ujęciu firma ma charakter bardziej organiczny i społeczny. Dużą wagę przywiązuje się do podmiotowości pracowników.

Podejście określone jako projektujące PM kładzie nacisk na dużą zdolność do rozpoznawania i stosowania efektywnej organizacji, która jest także korzystna dla społeczeństwa jako całości. Tutaj eksponowana jest

i wpływająca na rynki z myślą o własnym interesie, jednak jednocześnie zauważa się, że kontrola PM nad zasobami jest niekompletna. Pozytywną cechą PM ujętą w tej koncepcji są zdolności i kompetencje w zakresie mobilizowania i produktywnej eksploatacji zasobów. Podkreśla się, że zachowania strategiczne PM często wysuwają na pierwszy plan interes własny firmy, interes społeczny (dobrobyt) spychając na dalszy plan. W podejściu sieciowym nie zawarto explicite stwierdzeń na temat społecznej efektywności tak rozumianego PM. Można się jednak domyślać, że przynależność do sieci może stanowić barierę wejścia dla tych firm, które do sieci nie należą. Dostrzega się też, że niektóre sieci są zdominowane

sem społecznym (dobrobytem). Mechanizmy, które kojarzą się z tą wizją PM to w szczególności zachowania typu rent-seeking oraz mobbing.

Wnioski

Na podstawie przeprowadzonych rozważań można sformułować kilka wniosków uogólniających prowadzących do udzielenia odpowiedzi na pytanie zawarte w tytule artykułu. Konkluzje te są następujące:

■ Ogólny obraz PM z punktu widzenia efektywności i dobrobytu wydaje się być przedłużeniem obrazu firmy jako takiej w kapitalistycznej gospodarce rynkowej. Z dużym uproszczeniem można zauważyć, że tak jak „zwykłe

nej dbałości o własne preferencje. Dodatkowo należy pamiętać, że wprawdzie system gospodarki rynkowej jest najbardziej wydajnym systemem znanym ludzkości, to jednak nie jest systemem idealnym. Jest to dobrze opisane w koncepcji market failure. W systemie tym niesprawnościom i niedoskonałościom rynku ma zapobiegać i przeciwdziałać państwo, które z kolei także cechuje się licznym ułomnościami (government failure).

■ Z przytoczonych sześciu rozumień PM wynika, że odpowiedź na pytanie dobry czy zły, piękna czy bestia albo przyjaciel czy wróg nie może być zero-jedynkowa. Najprostszą odpowiedź powinna uwzględnić, że w realiach gospodarki rynkowej jest przestrzeń zarówno dla Friend, jak i Foe. W praktyce gospodarczej de facto występują zarówno przedsiębiorstwa z cechami zachowań Friend, jak i Foe. Co więcej, w przypadku większości PM mamy do czynienia ze specyficzną mieszanką Friend i Foe. W jednych aspektach działania pełnią one rolę Friend, a w innych Foe.

■ Gdyby jednak sformułować krótką, zwięzłą odpowiedź na zadane pytanie, to być może najtrafniejsze byłoby sparafrazowanie opinii Bhagwatięgo (2004) o globalizacji: Globalisation is good, but not good enough. Tutaj powiedzielibyśmy, że PM jest dobre, ale nie dość dobre. Albo nieco inaczej: PM jest dobre, ale nie tak, by nie mogło być lepsze. Lepsze z punktu widzenia zapewnienia dobrobytu ludzkości w skali międzynarodowej, oczywiście z uwzględnieniem interesów właścicieli i interesariuszy, ale także z konkretnym wkładem w dobrobyt rozpatrywany w skali społecznej. Tego rodzaju kompromis wydaje się możliwy, co zostanie rozwinięte w kolejnej części wystąpienia.

■ Wyartykułowania wymaga ponadto potrzeba szerokiego rozumienia efektywności, wychodzącego od racjonalności globalnej, a nawet – jak chce Skidelsky (2020) – wychodzącego poza efektywność, czyli uwzględnianie także niepewności, odporności, stabilności. Bez zmiany sposobu myślenia o efektywności rozważania o wpływie PM na dobrobyt społeczny w skali światowej stają się bezproduktywne. /©

Marian Gorynia, ekonomista, profesor i rektor Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu w latach 2008–2016, od 2021 roku prezes Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego

Przedsiębiorstwo międzynarodowe – przyjaciel czy wróg?

MARIAN GORYNIA

Przedsiębiorstwo międzynarodowe jest dobre, ale nie tak, by nie mogło być lepsze. Lepsze z punktu widzenia zapewnienia dobrobytu ludzkości w skali międzynarodowej, z uwzględnieniem interesów właścicieli i interesariuszy

rzędziem do kreacji i rozprzestrzeniania w skali międzynarodowej umiejętności związanych z produkcją i dystrybucją towarów i usług na rynkach zagranicznych. Zwolennicy perspektywy The Knowing multinational podkreślają, że interpretowanie zagranicznych inwestycji bezpośrednich (ZIB) jako dążenia do oszczędzania KT jest zbyt wąskie. Podstawowym elementem perspektywy jest bowiem kreacja wartości, a nie efektywność kosztowa. Perspektywa ta cechuje się także swoistym rozumieniem roli PM w społeczeństwie. O ile koncepcja siły rynkowej zakładała uzyskiwanie przez PM rent monopolowych, mogą-

umiejętność wyboru, tworzenia i wykorzystywania form organizacyjnych działalności gospodarczej, które sprawdzają się w trakcie ekspansji na rynki zagraniczne. Wizja firmy przyjęta w podejściu sytuacyjnym stanowiącym filar omawianej koncepcji jest nieco wyidealizowana, gdyż artykułuje wyłącznie dostosowanie do rynku wynikające z procesów konkurencji, natomiast eliminuje z pola widzenia takie zachowania PM, jak wpływ na rządy krajów goszczących, porozumienia monopolistyczne itp.

W podejściu The Networking Multinational akcent położony jest na możliwość mobilizowania znaczących zasobów

przez ograniczoną liczbę firm, które odnoszą nieproporcjonalne korzyści. Ponadto bycie uczestnikiem sieci może zwiększać siłę polityczną PM, zwłaszcza wtedy, gdy w sieci uczestniczą stosunkowo liczne filie danego PM, które może stosunkowo łatwo przenosić swoje operacje z jednego do drugiego kraju.

PM w Otoczeniu Politycznym to ujęcie PM, w którym dostrzega się możliwość wpływania na politykę i instytucje z myślą bardziej o własnym interesie aniżeli o interesie społeczeństwa jako całości. Podobnie jak w poprzednim podejściu mamy tutaj do czynienia z dominacją interesu własnego nad intere-

przedsiębiorstwa”, PM są potężnym instrumentem, rozwiązaniem instytucjonalnym pozwalającym na niebywale sprawne i efektywne organizowanie zasobów w celu zaspokojenia potrzeb ludzkich w drodze prowadzenia działalności produkcyjno-dystrybucyjnej. W całej historii gospodarczej rozwiązanie to nie miało wcześniej precedensów. Z drugiej strony należy uznać fakt, że aktywność gospodarcza ludzi prowadzona jest przez przedstawicieli gatunku homo oeconomicus z wszystkimi tego konsekwencjami w zakresie dominacji interesu własnego, egoizmu, nadmier-

Pogłębiona wiedza

o transporcie

Na każdej stronie istotna wiedza

Dowiedz się więcej

